

Hoe geven we het onvatbare een toekomst?

Het waarborgen van immaterieel cultureel erfgoed en culturele diversiteit in Vlaanderen en de wereld

Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, Het Firmament,
tapis plein vzw, Volkskunde Vlaanderen vzw

Anno 2011 wordt overal ter wereld “immaterieel cultureel erfgoed” gekoesterd. De wereldwijde aandacht voor deze vorm van cultureel erfgoed aan het begin van de 21e eeuw moet ongetwijfeld gesitueerd worden in de brede actuele context waarbij tendensen zoals globalisering, stijgende mobiliteit en nieuwe communicatietechnologieën een soort globale monocultuur hebben meegebracht, maar tegelijk vaak lokale traditionele culturele expressies blijken te verdringen. In 2003 formuleerde Unesco hier internationaal een krachtig antwoord op, met de Unesco-conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed als sleutel. Dit internationale instrument is een mijlpaal voor de toekomstige omgang met en het behoud en beheer van het immaterieel cultureel erfgoed in de wereld. Het belangrijkste doel ervan is respect voor het immaterieel cultureel erfgoed verzekeren. Verder wil deze conventie het bewustzijn rond het belang van het immaterieel cultureel erfgoed voor de culturele identiteit en voor de bescherming van de culturele diversiteit en menselijke creativiteit, verhogen.

De Unesco-conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed is niet zonder slag of stoot tot stand gekomen. Aan het opstellen ervan ging een decennialang debat vooraf, dat sterk gevoerd werd door de aanname van de zogenaamde Unesco-conventie Werelderfgoed uit 1972 die monumenten en landschappen beschermt. Al snel nadat die in werking was getreden, werd duidelijk dat de beschermde monumenten vooral in de noordelijke helft van de planeet liggen. De rest van de wereld bezit veel minder ‘stenen’ tradities, maar kent vaak een levendige immateriële cultuur. Door de Conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed is er nu dus voor het eerst een tegenhanger voor de Conventie Werelderfgoed. Niet alleen worden onevenwichten en machtsverhoudingen tussen staten en regio's zo bijgesteld, ook de toegang tot symbolische erkenning en tot economische en toeristische bronnen wordt gecorrigeerd. In 1989 had de conventie al een voorganger, die nog expliciet *Traditional Culture and Folklore* als titel had. Omdat de termen ‘traditie’ en ‘folklore’ als erg problematisch werden ervaren, werd in 2003 voor het neutralere begrip immaterieel cultureel erfgoed geopteerd. Artikel 2.2 van de conventietekst verduidelijkt dat dit erfgoed zich onder meer op volgende terreinen manifesteert: ‘Oral traditions and expressions’, ‘Performing arts’, ‘Social practices, rituals and festive events’, ‘Knowledge and practices concerning nature and the universe’ en ‘Traditional craftsmanship’.

Naast de totstandkoming van de conventie zelf getuigen ook de snelle wereldwijde ratificatie en implementatie van een indrukwekkende mobilisatie en een groot bewustzijn omtrent immaterieel cultureel erfgoed. Nadat 30 landen ze aangenomen hadden, trad de conventie op 20 april 2006 in werking. Begin 2011 wordt ze door 134 staten onderschreven. Overal ter wereld geven overheden, beleidsmakers, groepen en gemeenschappen dus aan dat ze de uitdaging opnemen om de conventie aan de hand van duurzame acties uit te voeren, en dat op internationaal, nationaal én lokaal niveau. Die bekrachtiging is erg belangrijk, omdat ze onder meer de socio-culturele continuïteit tussen opeenvolgende generaties en de met de conventie

gepaard gaande netwerkvorming en internationale informatie-uitwisseling bevordert.

BELEID VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP

België heeft de Conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed in 2006 aangenomen. Van 2006 tot 2008 had ons land bovendien zitting in het Intergouvernementeel Comité, waardoor het op directe wijze betrokken was bij de operationalisering en de implementatie van de conventie. Onder meer de criteria en procedures werden in deze periode bepaald. De aanname door België houdt in dat zowel Wallonië als Vlaanderen zich ertoe verbinden om het immaterieel cultureel erfgoed op hun grondgebied te inventariseren en te waarborgen in samenwerking met de gemeenschappen en groepen die dat erfgoed dragen. In Vlaanderen werd deze beweging in 2008 effectief ingezet met de eerste oproep om kandidaat-dossiers voor de Vlaamse inventaris en de representatieve lijst van immaterieel cultureel erfgoed van Unesco in te dienen. Daarnaast gaf Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege in haar *Beleidsnota Cultuur 2009-2014* aan dat zij de ratificatie van de Unesco-conventie wilde aangrijpen om een duurzaam en toekomstgericht beleid rond immaterieel cultureel erfgoed uit te bouwen, afgestemd op de internationale ontwikkelingen. Op 17 december 2010 presenteerde zij haar visienota daaromtrent aan de erfgoedsector.

Het immaterieel cultureel-erfgoedbeleid in Vlaanderen zal zich concentreren op de methodiek en de processen van het doorgeven. Het ondersteunen van de overdracht van het immaterieel cultureel erfgoed moet een garantie bieden voor het voortbestaan ervan. In beleidsteksten wordt hiervoor de term ‘waarborgen’ gebruikt. De Vlaamse Gemeenschap zet dus expliciet in op een faciliterend beleid dat kansen creëert voor ontwikkelingen bottom-up: als een erfgoedgemeenschap het belangrijk acht om een immaterieel erfgoedelement door te geven, moet zij daarbij ondersteuning krijgen. Het Vlaamse beleid schept echter niet alleen mogelijkheden voor de erfgoedgemeenschappen, maar wijst ze ook op hun verantwoordelijkheden. Het is immers

aan een cultureel-erfgoedgemeenschap zelf om de zaken die zij wenst door te geven ook effectief als immaterieel cultureel erfgoed te benoemen.

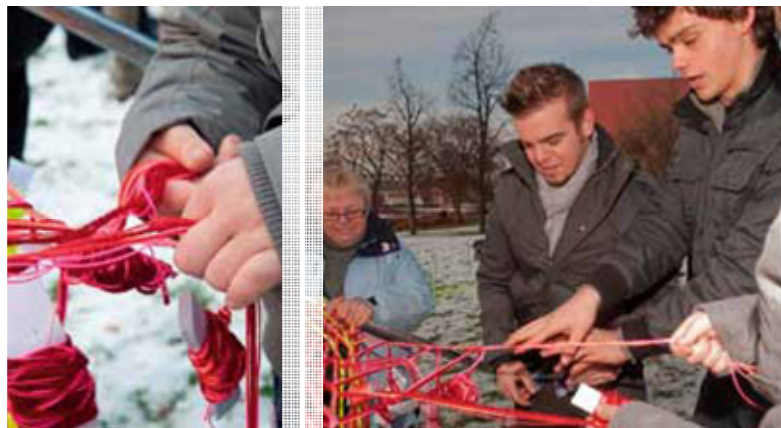
Parallel aan de bottom-upbeweging zijn er ook belangrijke aspecten die het immaterieel cultureel-erfgoedbeleid top-down vormgeven. Zo moet het aanleveren van standaarden en instrumenten helpen het te borgen immaterieel cultureel erfgoed op een afgestemde manier te registreren en ontsluiten. Een belangrijk instrument wordt de bestaande 'Inventaris Vlaanderen', die de minister wil laten evolueren naar een 'Databank voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen'. Na elke beleidsperiode zal de Vlaamse Gemeenschap ook een veldanalyse maken van het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen. Tegelijk neemt zij een actieve rol op om de internationale uitstraling van het Vlaamse immaterieel cultureel-erfgoed(beleid) te versterken en de uitwisseling van expertise, met het oog op de bevordering van internationale beleidsvorming.

Om dit beleid ingang te doen vinden in de praktijk gaat minister Schauvliege uit van de vijf manifestatierreinen van immaterieel cultureel erfgoed die de Unesco-conventie noemt. De Vlaamse Gemeenschap streeft ernaar expertisekernen of netwerken van expertise te ontwikkelen die deze clusters als benchmark hanteren. Per terrein zet zo'n netwerk of kern in op kennisontwikkeling en het aanscherpen van de erfgoedreflex bij erfgoedgemeenschappen. De visienota-Schauvliege vermeldt expliciet dat hier een taak weggelegd is voor reeds gesubsidieerde landelijke cultureel-erfgoedorganisaties, omdat daar al veel expertise ontwikkeld en aanwezig is.

KERN-NETWERK IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED VLAANDEREN

De visienota van minister Schauvliege opende uiteraard nieuwe gesprekken in het veld dat in Vlaanderen rond immaterieel cultureel erfgoed actief is. De nota werd gepresenteerd op een moment dat de erfgoedsector sowieso al sterk in beweging was, onder meer doordat landelijke organisaties volkscultuur en landelijke expertisecentra op 1 april 2011 binnen het cultureel-erfgoeddecreet 2008 een beleidsplan voor de periode 2012-2016 konden indienen. In het kader daarvan had de Vlaamse overheid begin 2010 al opgeroepen tot professionalisering en internationale oriëntatie. Samenwerking, netwerking en clustering werden daarbij als sleutelbegrippen voor de verdere ontwikkeling van het cultureel-erfgoedveld aangegeven. In de loop van 2010 legden tal van gesubsidieerde erfgoedorganisaties dan ook een traject af om te onderzoeken hoe zij gevolg konden geven aan deze oproep.

De bekendmaking van het immaterieel cultureel-erfgoedbeleid voor Vlaanderen bracht een en ander in een stroomversnelling.

Een van de proefprojecten uit 'DESIGN met WORTELS'.

Voor tapis plein vzw, Het Firmament en Volkskunde Vlaanderen vzw was het de aanleiding om de onderlinge gesprekken op te voeren en te kijken waar zij elkaar konden aanvullen en versterken, met onder meer een gedeelde erfgoedzorg en verwante afgelegde parcours als basis. Omdat de accenten die minister Schauvliege legt, sterk bleken samen te stromen met de visie en opgebouwde expertise van de drie organisaties, erkenden tapis plein vzw, Het Firmament en Volkskunde Vlaanderen vzw in elkaar snel de bereidheid om naast hun eigen werking, samen een gedeelde taak en een stuwende rol op te nemen. In een kern-netwerk willen tapis plein vzw, Het Firmament en Volkskunde Vlaanderen vzw daarom de krachten bundelen en gezamenlijk — en in afstemming met het Agentschap Kunsten en Erfgoed van de Vlaamse overheid en FARO (Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw) de schouders zetten onder een immaterieel cultureel erfgoedwerking vanuit Vlaanderen die ook internationaal ogen en perspectieven opent.

In de praktijk drijven de kern-netwerkpartners de werking rond immaterieel cultureel erfgoed aan vanuit expertise-ontwikkeling, -uitwisseling en -afstemming, bewegend in een ruim en open immaterieel-erfgoednetwerk waarin vele actoren processen en raakvlakken met immaterieel cultureel erfgoed ontwikkelen. Verder willen ze als kern-netwerk ook gezamenlijk visies formuleren en innovatieve acties ondernemen rond cruciale beleidsaspecten van immaterieel cultureel erfgoed. Tapis plein vzw neemt daarbij een trekkersrol op vanuit het domein 'ambachten en technieken', Het Firmament vanuit het 'erfgoed van de podiumkunsten (theater en dans)' en Volkskunde Vlaanderen vzw vanuit het 'erfgoed van stoeten, feesten, rituelen en sociale praktijken'. Elke partnerorganisatie bouwt hiervoor een gelaagd werkmodel uit, dat zowel oog heeft voor de inhoudelijke/thematische ingangen van het immaterieel cultureel erfgoedbeleid, als voor de methodische en transversale uitdagingen die daarbij komen kijken. Het gaat hierbij om de artikels 2 (inventarissen), 13 (safeguarding/waarborgen), 14 (educatie, sensibilisering en capacity building) en 15 (participatie van gemeenschappen, groepen en individuen) van de Unesco-conventie 2003. Naast